

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze przed pięćdziesięcioleciem połączenia Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego

Zbliżają się złote gody PTTK. Będziemy obchodzić 50 lat działalności Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w formule programowo-organizacyjnej przyjętej w grudniu 1950 r., ale wypracowywanej dużo, dużo wcześniej. Stąd nieprzypadkowe wyeksponowanie w tytule nazw Towarzystw, z których powstało PTTK, a więc Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (PTT) i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTK).

Każdy jubileusz zmusza do refleksji. Obchody w 1973 r. 100-lecia Towarzystwa Tatrzańskiego podporządkowane były hasłu „100-lecie zorganizowanej społecznej turystyki w Polsce”. Za takim rozwiązaniem przemawiał fenomen polskiej turystyki wyrosłej ze społecznej potrzeby i traktującej turystykę ze swoim krajoznawczym przesłaniem jako wartość. Polska turystyka zawdzięcza swoje zręby, a można powiedzieć, że w wielu sprawach nie tylko fundamenty, ale całe pietra, właśnie rozwiązaniom stworzonym przez ruch społeczny. To nie gospodarze bazy noclegowej czy powstałe wiele lat później biura podróży kształtowały program turystyki, rozbudzały nowe potrzeby i budowały podwaliny infrastruktury nowoczesnego rozumienia turystyki. Rozumienie turystyki jako wartości, a przynajmniej jako nośnika wartości, Polska zawdzięcza pasjonatom, którzy tworzyli organizacje turystyczno-krajoznawcze lub wzbogacili program innych organizacji o turystykę i krajoznawstwo. Współcześnie, kiedy turystyka traktowana jest głównie jako gałąź gospodarki narodowej, trzeba pamiętać o jej korzeniach i ciągle aktualnym dawnym przesłaniu. Również w aspekcie głębokiego patriotycznego programu PTT i PTK oraz ogromnej nowoczesności przyjmowanych rozwiązań.

Druga z jubileuszowych refleksji dotyczy ludzi, których traktowało się jak wzorców albo z którymi przez dziesięciolecia razem się wędrowało, żyło, tworzyło. Wymiar społecznej aktywności i efektów społecznych łatwo może przesłaniać twarze osób, którzy byli i są tego procesu serdecznymi autorami. Wierzę, że

jubileusz pozwoli przypomnieć tych, których obecność zaznaczyła się najmocniej. Historia Towarzystwa to historia ludzi, którzy w nim odnaleźli swoje miejsce i właśnie w nim, dzięki realizacji swoich pasji, budowali i budują współczesny kształt społecznej turystyki oraz krajoznawstwa w Polsce.

Niezwykle trudno jest przedstawić Towarzystwo, z którym jestem związany uczuciowo i organizacyjnie od kilku dziesięcioleci i które podejmując ogromny zakres spraw związało ze sobą tysiące osób. Trudność polega też na tym, że działalność Towarzystwa to tkanka ciągle żywa, pulsująca nowymi pomysłami i rozwiązaniami.

Mam prawo przypuszczać, że wielu Czytelników będzie zdumiewać wielkość i zakres społecznej działalności w PTTK. Jeszcze większe zdumienie i głębokie zastanowienie może spowodować zapoznanie się z próbą syntezy historycznych i współczesnych dokonań PTTK.

W swoim szkicu do zrozumienia istoty Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego pragnę podjąć próbę odpowiedzi na kilka pytań, w moim przekonaniu, zasadniczych. Stąd poszczególne części niniejszego opracowania zmierzają do odpowiedzi na pytania:

- Jakie były korzenie PTTK?
- Co PTTK wniosło do życia polskiej turystyki?
- Jak wygląda aktualny stan PTTK?
- Czym żyją w PTTK ci, którzy są jego przyszłością, a więc młodzież?
- Jaki przyjęło kształt i formy obchodów 50-lecia?

Z kart historii

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze – patrząc na metrykę – należy do najstarszych organizacji turystycznych na świecie. Powstało między innymi z Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (PTT). Wcześniej powstały Alpine Club w Londynie (1857 r.), Österreichischer Alpenverein (1862 r.), Schweizer Alpen-Club (1863 r.), Club Alpino Italiano (1863 r.), Deutscher Alpenverein (1869 r.), Österreichischer Touristenclub (1869 r.), Steierischer Gebirgsverein (1870 r.). Równoległe w czasie z PTT powstawało Węgierskie Towarzystwo Karpackie.

Polskie Towarzystwo Tatrzańskie powstało w 1873 r. w Zakopanem. Stąd też w ubiegłym roku w PTTK obchodziliśmy 125-lecie TT, PTT i PTTK. PTT ciągle zdumiewa swoją śmiałością i nowoczesnością. Powstało wtedy, kiedy Polska jako państwo nie istniała na mapie, a szereg rozwiązań przyjmowanych przez PTT było nowatorskich w wielu dziedzinach.

Jak pisze Władysław Krygowski w książce *Dzieje Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego*: (...) PTT rozbudziło ruch turystyczny w górach w lecie i w zimie oraz stworzyło wszystkie pochodne tego pędu do gór, a przez prawidłowe zagospodarowanie stworzyło dogodne warunki do jego dalszego rozwoju i tamże (...) Owiane duchem patriotyzmu, przepełnione pragnieniem i poznawczą chęcią, badało góry i rozległy świat ich specyficznych zagadnień, umożliwiała zwiedzanie gór przez budowę sieci schronisk i szlaków,

uczyciło miłości przyrody i przyswoiło społeczeństwu ideę ścisłego związania turystyki z przyrodą oraz potrzebą ochrony jej skarbów w interesie zarówno przyrody, jak i samego człowieka. Poprzez długoletnią ciągłość wydawniczą w postaci dorocznych »Pamiętników Towarzystwa Tatrzańskiego«, »Wierchów« oraz »Taternika« dało przykład niezwyklej wytrwałości, konsekwencji i żywotności.

Z historią PTT wiąże się również nowoczesny kształt przewodnictwa i początki ratownictwa górskiego. To PTT stworzyło w 1935 r. popularną do dziś Górską Odznakę Turystyczną. Działające początkowo Towarzystwo Tatrzańskie (TT) z siedzibą w Krakowie, a później Polskie Towarzystwo Tatrzańskie już w latach trzydziestych nawiązało bliską współpracę z Polskim Towarzystwem Krajoznawczym (PTK).

Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, nazywane z uwagi na charakter jego działalności „Ministerstwem Polskości”, powstało formalnie w 1906 r. w Warszawie i zdecydowanie podkreślało swój ogólnonarodowy charakter. Świadczyła o tym wymownie odznaka organizacyjna z herbami Warszawy, Krakowa i Poznania wokół ruin zamku w Ogródzieńcu. PTK krzewiło w czasie wędrowek wiedzę o Polsce, organizowało sieć muzeów krajoznawczych, wydawało od 1910 r. „Ziemię”, rozwinęło w swojej działalności koncepcję regionalizmu, zainicjowało i rozwijało ruch krajoznawczo-turystyczny młodzieży szkolnej, budowało schroniska poza górami i, wreszcie, zorganizowało przed siedemdziesięcioma laty z okazji Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu pierwszy Ogólnopolski Kongres Krajoznawstwa. Po drugiej wojnie światowej PTK odegrało dużą rolę w organizacji turystyki na ziemiach odzyskanych. To ono też zorganizowało pierwsze wczasy wędrowne.

W nawiązaniu do jeszcze przedwojennych prób w grudniu 1950 r. doszło do połączenia obydwu tych Towarzystw w Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Wzbogaciło ono dotychczasową działalność tych Towarzystw o turystykę kajakową, narciarską, kolarską i żeglarską. Znamienny i symboliczny – szczególnie biorąc pod uwagę ówczesny okres – był przyjęty od zarania PTTK jego znaczek: w kole róży wiatrów zielony kontur Polski, na którym znajduje się białoczerwona igła kompasu i skrót nazwy – PTTK.

W PTTK przez prawie pięćdziesiąt lat jego działalności skupiali się ludzie różnych światopoglądów i orientacji politycznych. Łączyła ich wędrowka, umiłowanie Polski i chęć upowszechniania takiego właśnie myślenia i sposobu życia. Historia PTTK jest przede wszystkim historią tysięcy działaczy, którzy w Towarzystwie odnaleźli sens swoich społecznych pasji. Ich praca złożyła się na dorobek oddziałów i całego PTTK.

PTTK było w pewnym okresie organizacją prawie milionową działającą we wszystkich środowiskach. Okres przemian i transformacji spowodował kilkakrotne zmniejszenie się stanu liczebego. Mimo to PTTK należy do najliczniejszych organizacji społecznych w Polsce. Dysponując znakomitym potencjałem kadrowym stanowi ważną siłę przemian i rozwoju polskiej turystyki. Oddziałuje też na inne sfery życia w Polsce – kulturę, edukację, ekologię.

Próba syntezy

Sądzę, że uprawnione jest stwierdzenie, iż Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze w sposób istotny wpływało i wpływa na kształt turystyki w Polsce i to na wszystkich jej płaszczyznach: kulturowej, socjalnej, zdrowotnej i gospodarczej. Godnie kontynuowało i kontynuuje tradycje związane przede wszystkim z organizacjami, z których powstało, a więc z Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Można bez żadnej przesady powiedzieć, że była i jest to kontynuacja twórcza, wzbogacająca wszechstronnie polską turystykę.

Zasadniczą sprawą jest to, że PTTK zapisało się i zapisuje przede wszystkim w życiorysach milionów Polaków, którzy będąc członkami Towarzystwa albo uczestnikami jego imprez zawdzięczają głównie jemu zapoznanie się z turystyką, w tym kwalifikowaną i krajoznawczą, a potem już w kręgu bliskich sobie osób – możliwość pogłębiania odkrytych pasji, rozwijania zainteresowań, budowania sposobu na życie. Jeśli więc szukać podstawowego odniesienia w relacji Człowiek – Towarzystwo to jest nim dobra obecność PTTK w ludzkiej i społecznej świadomości, związana z aprobatą założeń programowych Towarzystwa i sposobem ich realizacji.

Podkreślenia wymaga również fakt, że PTTK w ciągu prawie pięćdziesięciu lat swojej działalności pozostawiło swój dobry ślad w kształcie polskiej turystyki jako zjawiska społecznego. W pewnych sprawach były to ścieżki, a w pewnych dukty, którymi poszła dalej cała polska turystyka. Z pewnością warto wymienić te sfery wpływów PTTK, które znacząco ukształtowały model polskiej turystyki. Otóż PTTK:

- otworzyło miliony osób w Polsce, w tym głównie młodych, na prawdziwie samodzielną turystykę związaną z krajoznawczym, a więc głęboko patriotycznym, jej charakterem, wielostronną aktywnością, odnajdywaniem smaku przygody w wędrowce po szlakach górskich, nizinnych i wodnych w kraju oraz zagranicą, rozwijaniem tężyzny i sprawności;
- stworzyło podstawy kształtowania kadr rozwijających turystykę społeczną oraz w dużej mierze zawodową, głównie przez przewodników, kadrę biur obsługi ruchu turystycznego oraz gospodarzy obiektów turystycznych;
- zbudowało fundamenty poważnej części infrastruktury turystyki w Polsce, stworzyło i utrzymało nowoczesny system wytyczania i znakowania szlaków turystycznych, podtrzymało i rozwinęło sieć obiektów (głównie schronisk górskich, stanic wodnych, domów wycieczkowych) służących rozwojowi turystyki aktywnej w Polsce, budowało i współtworzy system informacji turystycznej;
- wykreowało i upowszechniało model turystyki kwalifikowanej w Polsce związany ze zbiorową i indywidualną wędrowką po szlakach krajowych oraz zagranicznych, stworzyło i rozwinęło system odznak turystycznych, upowszechniło PTTK-owski model rajdów, zlotów, zjazdów, spływów, rejsów, zespoliło w swoich szeregach wykształconą przez siebie kadrę przewodników

- i instruktorów we wszystkich dziedzinach turystyki kwalifikowanej, było współtwórcą „Autostopu”, odważnie otwierało drogę dla turystyki kwalifikowanej poza granicami kraju;
- wypracowało i upowszechniło krajoznawczy program turystyki związany z poznawaniem Ojczyzny, ochroną przyrody, krajobrazu i zabytków, a swoimi Kongresami Krajoznawstwa Polskiego wytyczało przez kolejne dziesięciolecia intelektualne kierunki rozwoju turystyki w Polsce, budowania poszanowania dla Ojcowizny i regionów, rozumienia istoty naszego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
  - konsekwentnie wiązało i wiąże turystykę z aktywnością kulturową poprzez organizowanie społecznej opieki nad zabytkami, prowadzenie regionalnych muzeów, rozwijanie zainteresowania fotografią krajoznawczą, prowadzenie wartościowej działalności wydawniczej (szczególnie zaś „Wierchy”, „Ziemia”, Wydawnictwo PTTK „Kraj”), specjalne seminaria górskie, stymulowanie ruchu publicystów krajoznawczych, rozwijanie zainteresowania piosenką turystyczną;
  - wiąże turystykę z kształtowaniem postaw proekologicznych, rozszerzaniem obszarów chronionych, organizowaniem turystyki przyjaznej przyrodzie i współtworzy powstały w PTTK program „Zielonych Płuc Polski”;
  - stymulowało i stymuluje zainteresowania naukowe, wiązało ze sobą ludzi, którzy w poważnej mierze ukształtowali w Polsce podstawy badań nad turystyką i rozpoczęli kształtowanie się nowego kierunku wiedzy;
  - nadaje sens zbiorowej i indywidualnej odpowiedzialności za realizację swojego społecznego przesłania oraz zawodu przez przewodników i instruktorów turystyki kwalifikowanej oraz prawie wszystkich polskich przewodników górskich, miejskich, terenowych i innych, którzy właśnie PTTK uznali za swoje Towarzystwo;
  - stanowiło ważne ogniwo rozwijania turystyki jako gałęzi gospodarki, szczególnie w obszarze turystyki aktywnej (podstawy produktu turystycznego, baza, kadra), biur obsługi ruchu turystycznego oraz, przez długie lata, sprzętu i pamiątki turystycznej.

Przedstawiony przez mnie katalog z pewnością nie jest pełny, przedstawia tylko sprawy szczególnie znaczące. Jestem przekonany, że będą one podstawą odrębnych opracowań uzasadniających prezentowany wachlarz ogólnopolskich odniesień działalności PTTK.

Stowarzyszenie ludzi – fotografia Towarzystwa

ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Statut PTTK jasno określa, że (...) PTTK *skupia turystów i krajoznawców, stwarza warunki ułatwiające im wędrowanie i działalność krajoznawczą w kraju i poza jego granicami oraz reprezentuje ich interesy wobec władz i społeczeństwa (...)*. W ich też

imieniu na XIV Walnym Zjeździe PTTK w Lublinie 7 września 1997 r. przyjęło Deklarację programową PTTK następującej treści:

- 1) *Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze jako spadkobierca Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego oraz Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego strzeże i twórczo rozwija ideały poprzedników oraz pomnaża ich dorobek materialny.*
- 2) *Celem działania Towarzystwa jest popularyzacja i upowszechnianie zasad uprawiania turystyki, szczególnie kwalifikowanej oraz rozbudzanie zainteresowań krajoznawczych w społeczeństwie polskim. Poprzez turystykę możliwe jest wszechstronne poznawanie kraju, kształtowanie społecznych postaw wobec dziedzictwa i wyzwań współczesnego czasu.*
- 3) *Towarzystwo zrzesza osoby uprawiające różnorodne formy turystyki i krajoznawstwa. Otwarte jest dla wszystkich zainteresowanych jego celami – niezależnie od wieku, przekonań, światopoglądu.*
- 4) *Towarzystwo jest organizacją otwartą – w jego imprezach mogą uczestniczyć wszyscy zainteresowani. Mogą oni również korzystać ze schronisk, stanic wodnych i innych obiektów, a także z dorobku intelektualnego zgromadzonego w wyspecjalizowanych placówkach takich jak: Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej z Centralną Biblioteką Górską w Krakowie, Centralna Biblioteka im. Kazimierza Kulwiecia w Warszawie, Centrum Fotografii Krajoznawczej w Łodzi, regionalne pracownie krajoznawcze oraz muzea PTTK.*
- 5) *Szczególne znaczenie dla Towarzystwa ma działalność wśród młodzieży połączona z popularyzowaniem krajoznawstwa i turystyki.*
- 6) *Przedmiotem troski Towarzystwa jest racjonalne korzystanie z zasobów przyrody i dziedzictwa kulturowego oraz krzewienie idei poszanowania tych wartości dla przyszłych pokoleń.*
- 7) *Towarzystwo uznaje regionalizm za ważny element tożsamości narodowej mieszkańców Polski.*
- 8) *Przedsięwzięcia gospodarcze Towarzystwa służą realizacji jego celów programowych.*

CZŁONKOWIE

Na koniec 1998 r. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze skupiało 89 919 członków, z aktualnie opłaconą składką członkowską, zrzeszonych w 3 268 kołach i klubach przynależnych do 419 oddziałów PTTK – terenowych jednostek organizacyjnych Towarzystwa posiadających osobowość prawną. Najlicniejszą grupą społeczną w PTTK jest młodzież szkolna, z której do Towarzystwa w samych SKKT-PTTK należy 26 257 osób. Oddziały i koła przy zakładach pracy skupiają 20 693 osoby. W kołach terenowych zrzeszonych jest 16 987 osób. Oddziały i koła w środowisku wojskowym skupiają 3 484 osoby, a w środowisku akademickim 1 485 osób. Emerytów i rencistów w PTTK jest 3 033 osoby.

Terenowo największe skupienie członków Towarzystwa jest w województwie śląskim – 17 127 osób, mazowieckim – 13 166 osób, małopolskim – 8 832 osoby i dolnośląskim – 7 950 osób.

Co czwarty z członków PTTK, a więc 22 606 osób, ma jedno i więcej uprawnień kadry programowej Towarzystwa. Łącznie kadra programowa PTTK posiada 44 054 uprawnienia.

Od kilku lat każdy z członków PTTK po opłaceniu składki członkowskiej otrzymuje Kartę Rabatową PTTK oraz Informator do Karty Rabatowej. Dzięki karcie członkowie PTTK mogą korzystać z rabatów za usługi noclegowe w obiektach noclegowych PTTK i innych obiektach, których właściciele przystąpili do Karty, w wypożyczalniach sprzętu turystycznego i sportowego, za usługi gastronomiczne, handlowe, przewozowe, kulturowe, zdrowotne i inne w instytucjach wymienionych w Informatorze, a także korzystać ze zniżek KODAKA, ubezpieczeń w Bankowym Towarzystwie Ubezpieczeń i Reasekuracji HEROS S.A.

Poza tym wyższe zniżki w schroniskach PTTK przysługują – osobom wyróżnionym srebrną i złotą Honorową Odznaką PTTK, srebrną i złotą odznaką „Zasłużony pracownik PTTK”, członkom Towarzystwa po 25-letniej przynależności do PTTK, posiadającym uprawnienia PTTK: instruktorów, przewodników, przodowników turystyki kwalifikowanej, społecznych opiekunów zabytków, społecznych opiekunów przyrody, strażników ochrony przyrody, znakarzy oraz opiekunów Szkolnych Klubów Turystyczno-Krajoznawczych PTTK.

W sposób szczególny traktowani są Członkowie Honorowi PTTK. Godność Członka Honorowego PTTK nadawana jest przez Zjazd osobom najbardziej zasłużonym dla Towarzystwa. Obecnie tę najwyższą godność w Towarzystwie posiada 77 osób. W 1981 r. godność taką nadano i w 1983 r. wręczono Odznakę Członka Honorowego PTTK Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II, który przez kilkadziesiąt lat należał do PTTK i wyraził zgodę na przyjęcie tego wyróżnienia.

KADRY TOWARZYSTWA

Towarzystwo swoją działalność programową realizuje dzięki kadrze programowej. Stanowią ją organizatorzy turystyki, opiekunowie przyrody i strażnicy ochrony przyrody, społeczni opiekunowie zabytków, przodownicy turystyki (górskiej, imprez na orientację, kajakowej, kolarskiej, motorowej, narciarskiej, pieszej, żeglarskiej, jeździeckiej), przewodnicy, instruktorzy: krajoznawstwa, fotografii krajoznawczej, ochrony przyrody, ochrony zabytków, przewodnictwa, nurkowania swobodnego oraz znakarze.

W PTTK obowiązuje „System kształcenia kadr PTTK”, którego integralną częścią są specjalistyczne programy szkoleń przodowników, instruktorów oraz przewodników. O mianowaniu na przodownika, rozszerzaniu lub podwyższaniu uprawnień przodowników, instruktorów oraz z pewną modyfikacją i znakarzy decydują komisje ZG PTTK. One również prowadzą szkolenia, seminaria i coroczne zloty tej grupy kadry. Na koniec 1998 r. przodowników i instruktorów było 10 624, znakarzy – 829, instruktorów krajoznawstwa – 1 339, społecznych opiekunów zabytków – 1 671, opiekunów przyrody – 753.

Osobną, niezwykle ważną w PTTK, grupę stanowią przewodnicy. Według sprawozdań na koniec 1998 r. w PTTK działało 9 992 przewodników, z których 3 106 posiadało uprawnienia przewodników górskich (281 – tatrzańskich, 580 – sudeckich, 2 245 – beskidzkich), 2 322 przewodników miejskich, 4 252 przewodników terenowych i 312 przewodników zakładowych.

Nawiązują oni do ponad 120-letniej tradycji przewodnictwa zapoczątkowanego pierwszymi blachami przewodnickimi przyznawanymi przez Polskie Towarzystwo Tatrzańskie już od 1876 r. oraz do wycieczek zbiorowych i zwiedzania miast organizowanych przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. W 1998 r. przewodnicy przeprowadzili na zlecenie Biur Obsługi Ruchu Turystycznego przy oddziałach PTTK 34 646 wycieczek, w których uczestniczyło ponad 1,2 miliona osób. Równocześnie, w tym samym roku przewodnicy PTTK oprowadzili społecznie 4 677 wycieczek, w których uczestniczyło ponad 154 tysiące osób.

Liczną grupę kadry programowej PTTK stanowią społeczni organizatorzy turystyki. Jest ich 10 034. Odgrywają dużą rolę w promowaniu i organizowaniu turystyki w swoich środowiskach. Przygotowują wiele imprez i wycieczek organizowanych przez koła i kluby PTTK.

ODDZIAŁY PTTK

Życie Towarzystwa skupia się w oddziałach. One to grupują koła oraz kluby i cieszą się coraz większą popularnością. Oddziały są też jedynymi jednostkami terenowymi PTTK, które z mocy prawa o stowarzyszeniach i statutu Towarzystwa posiadają osobowość prawną. Z 419 oddziałów PTTK 176 skupia od 50 do 150 członków, 92 – od 151 do 300 członków, 41 – od 301 do 500 członków, 21 – od 501 do 900 członków i 18 – ponad 900 członków.

Na 308 powiatów ziemskich oddziały PTTK istnieją w 176 (przy czym w 42 powiatach ziemskich istnieje dwa lub więcej oddziałów), a 62 oddziały PTTK działa w 65 powiatach grodzkich.

Tylko w 1998 r. oddziały PTTK zorganizowały 40 127 imprez oraz wycieczek turystyki kwalifikowanej i powszechnej, w których wzięło udział 1 121 025 osób. Zorganizowały też 4 471 odczytów i wystaw, a skupieni w nich społeczni opiekunowie sprawowali pieczę nad 2 811 obiektami zabytkowymi i 591 pomnikami przyrody. Działalność gospodarczą prowadzi 187 oddziałów PTTK, głównie są to biura obsługi ruchu turystycznego. Kilkadziesiąt oddziałów prowadzi i zarządza 68 obiektami turystycznymi z 2 900 miejscami noclegowymi, w tym 1 900 jest całorocznych. Największą bazą dysponują oddziały PTTK w Augustowie, Międzyzdrojach, Wrocławiu oraz Regionalny Oddział „Szlak Brdy” w Bydgoszczy.

W integracji działań oddziałów i promocji głównych kierunków działalności Towarzystwa dużą rolę odgrywają wydawane systematycznie „Informacje ZG PTTK”.

Od ubiegłego roku oddziały w ramach wojewódzkich porozumień oddziałów PTTK opracowują wspólnie kalendarze imprez, koordynują szkolenie kadry, opracowują wspólne stanowiska wobec wojewódzkich władz administracyjnych i samorządowych.

ROZWIJANIE TURYSTYKI AKTYWNEJ

Podstawowym i charakterystycznym wyróżnikiem PTTK jest rozwijanie turystyki kwalifikowanej we wszystkich dyscyplinach. Szczególnie jednak miejsce w życiu Towarzystwa zajmuje turystyka góraska. Wynika to ze 125-letniej tradycji działalności TT, PTT i PTTK, z faktu, iż najliczniej ciągle zdobywana jest Górska Odznaka Turystyczna, że największe znaczenie mają szlaki górskie i wreszcie z tego, że w sferze turystyki górskiej wypracowano najciekawsze formy współpracy międzynarodowej.

Współcześnie dużą rolę w procesie „przybliżania” gór odgrywa Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej w Krakowie. Zgodnie ze swoją dewizą „Wszystko o górach, wszystko dla gór” gromadzi i udostępnia zbiory archiwalne, książki, mapy i inne materiały informacyjne o wszystkich górach świata, a także pełni funkcję centrali koordynującej i organizującej całokształt działalności PTTK w dziedzinie turystyki górskiej. Placówkami terenowymi Ośrodka są ośrodki kultury turystyki górskiej – małe muzea mieszczące się przy schroniskach PTTK, gromadzące i udostępniające cenne zbiory historyczne i archiwalne, dotyczące poszczególnych regionów górskich oraz historii turystyki na tych terenach.

W rozwijaniu turystyki kwalifikowanej w PTTK podstawową rolę odgrywają komisje ZG PTTK właściwe dla poszczególnych dyscyplin tej turystyki. Współpracują z przodownikami i klubami specjalizującymi się w sferze ich działalności. Koordynują i prowadzą szkolenie kadry, kształtują regulaminy oraz czuwają nad zdobywaniem odznak turystyki kwalifikowanej, a także stymulują kontakty międzynarodowe w konkretnych dyscyplinach turystycznych.

W turystyce kwalifikowanej wszystko opiera się na **przodownikach**. Aby zdobyć uprawnienia przodownicze trzeba zdobyć wcześniej przewidywany przez przepisy stopień odznaki danej dyscypliny, ukończyć specjalny kurs i zdać egzamin. Warunkami podjęcia działalności przodowników jest, oczywiście, przynależność do PTTK, osiągnięcie pełnoletności (dla przodowników turystyki górskiej 21 lat) i dobry stan zdrowia. Rozwojowi kadry przodowniczej sprzyja system zdobywania wcześniej, bo już od 16 lat, uprawnień młodzieżowego przodownika. Stopnie przodownicze funkcjonują także w turystyce pieszej i kolarskiej. Młodzieżowy przodownik musi spełniać te same, oprócz wieku, warunki co dorosły przodownik.

Stan kadry przodowniczej PTTK (na koniec 1998 r.) przedstawia się następująco:

- Przodownicy Turystyki Górskiej	- 3 154
- Przodownicy Turystyki Pieszej	- 3 406

- Przodownicy Turystyki Kolarskiej - 1 215
- Przodownicy Turystyki Kajakowej - 959
- Przodownicy Turystyki Motorowej - 502
- Przodownicy Turystyki Narciarskiej - 352
- Przodownicy Imprez na Orientację - 318
- Przodownicy Turystyki Żeglarskiej - 292
- Przodownicy Turystyki Jeździeckiej - 53.

Oprócz nich w PTTK jest 193 instruktorów narciarstwa i 180 instruktorów nurkowania podwodnego.

PTTK upowszechniło w Polsce zdobywanie **odznak turystyki kwalifikowanej**, z najbardziej popularną Górską Odznaką Turystyczną i najstarszą, Narciarską, na czele. Odznaki turystyczne zdobywa się zgodnie z ich regulaminami przewidującymi zdobycie określonej liczby punktów na każdy stopień odznaki. Punkty są różnicowane w zależności od charakteru szlaku (odznaka górską), czasu wędrowania (kolarska odznaka turystyczna, nizinna odznaka turystyczna), przebycia kilometrów szlaków (piesza, kajakowa, żeglarska), udziału w imprezach (imprezy na orientację, podwodna, jeździecka).

Tabela 1 przedstawia liczby świadczące o popularności zdobywania odznak turystyki kwalifikowanej w latach 1993-1998.

Tabela 1
Odznaki turystyki kwalifikowanej

Lp.	Rodzaj odznaki	Liczba przyznanych odznak w poszczególnych latach					
		1993	1994	1995	1996	1997	1998
1.	Odznaka Turystyki Pieszej	6 773	6 820	6 618	7 160	7 503	8 343
2.	Górska Odznaka Turystyczna	15 464	15 968	15 768	15 350	14 463	15 883
3.	Nizinna Odznaka Narciarska	42	29	157	160	121	415
4.	Górska Odznaka Narciarska	198	551	167	193	346	168
5.	Kolarska Odznaka Turystyczna	624	1 110	11 238	1 221	1 303	1 730
6.	Motorowa Odznaka Turystyczna	661	558	301	541	350	232
7.	Żeglarska Odznaka Turystyczna	217	194	176	352	351	217
8.	Turystyczna Odznaka Kajakowa	781	634	591	892	1 090	1 048
9.	Turystyczna Odznaka Podwodna	7	64	12	103	95	26
10.	Odznaka Imprez na Orientację	679	639	820	729	1 021	1 046
11.	Jeździecka Odznaka Turystyczna (wprowadzona w 1998 r.)	-	-	-	-	-	1 241
12.	w tym Jeździecka Odznaka Turystyki Górskiej	-	-	-	-	-	1 134

Istota upowszechnianego przez PTTK krajoznawczego programu turystyki sięga jeszcze PTK. Ciągłe aktualna jest wypowiedź jednego z twórców PTK Mikołaja Wisznieckiego, który pisał *Krajoznawca szuka wiedzy o Polsce sercem. Na wycieczkach kształcić musimy zarówno ciało jak umysł i uczucie, budzić gotowość słowem Ojczyzna, uczyć karność, kształcić miłość do ziemi ojczystej.*

Koresponduje z tym rezolucja przyjęta na IV Kongresie Krajoznawstwa Polskiego w 1990 r. w Opolu, w której między innymi stwierdzono *Przewodnią myślą polskiego krajoznawstwa było zawsze aktywne uczestnictwo w podstawowych patriotycznych nurtach życia narodu i państwa. W najbliższym zaś czasie do głównych działań krajoznawczych należeć powinno przeciwdziałanie widocznemu kryzysowi wartości, odbudowanie polskiej, a także regionalnych tożsamości kulturowych, ochrona przyrody i krajobrazu kulturowego – pojmowanych jako wartości naczelne oraz krajoznawcze przygotowanie do harmonijnego życia w nowym ładzie polskim i europejskim.* Realizacja przyjętego w Opolu programu owocowała rozwijaniem inwentaryzacji krajoznawczej Polski, a przede wszystkim przyjęciem i upowszechnianiem przez PTTK „Kanonu Krajoznawczego Polski” zawierającego spis ponad 400 pereł krajobrazu kulturowego oraz stanowiącego podstawę zdobywania Odznaki Krajoznawczej, a także do szerokiej promocji walorów wszystkich regionów kraju. W ubiegłym roku Odznakę Krajoznawczą zdobyło 1491 osób. Regulamin tej odznaki, składającej się z dwóch rodzajów – Regionalnej Odznaki Krajoznawczej i Odznaki Krajoznawczej Polski – poprzedza i najlepiej koresponduje z jej prostotą motto wybrane ze zbioru *Nasza Ojczyzna* ojca polskiego krajoznawstwa Aleksandra Janowskiego. Pisał on pięknie w 1919 r.:

- *Wstyd to wielki nie znać swej ojczystej ziemi.*
- *Piękna jest Polska w zimowej bieli, w jasno zieloną kwiecistą wiosnę, w złocie lato w owocną jesień.*
- *Piękna jest Polska w górach i równinach, w lasach, polach, łąkach; piękna jest na łądzie i w wodzie, piękna w miastach i wsiach.*
- *Ziemia to karty księgi: czytaj ją i oglądaj jej obrazy.*
- *Poznaj swój kraj, abys go mógł gorąco ukochać.*
- *Poznaj swój kraj, abys umiał nim gospodarzyć.*
- *Kochaj każdy skrawek tej ziemi i każdego Polaka, bo ziemia to twoja matka, a Polak to twój brat.*

Znamienne, że zgodnie z regulaminem Odznaki Krajoznawczej posiadanie jakiegokolwiek odznaki regionalnej, ustanowionej przez terenowe oddziały PTTK, uprawnia do otrzymania określonego stopnia Regionalnej Odznaki Krajoznawczej. Koresponduje to z wiązaniem regionalizmu z programem poznawania najciekawszych obiektów w Polsce. Obecnie PTTK upowszechnia około 90 regionalnych odznak krajoznawczych.

W realizacji krajoznawczego programu turystyki ogromną rolę odgrywają CZAKI (Centralny Złot Aktywu Krajoznawczego) – coroczne ogólnopolskie

spotkania krajoznawcze oraz praca blisko 30 Regionalnych Pracowni Krajoznawczych stanowiących ważne centra myśli i działań krajoznawców w różnych regionach Polski. Regionalne Pracownie Krajoznawcze odgrywają dużą rolę we wzbogacaniu ogólnopolskiego programu krajoznawczego o wartości regionalne.

Ogromną rolę w umacnianiu i rozwijaniu postaw krajoznawczych odgrywają wydawnictwa. Po dłuższej przerwie w 1998 r. PTTK wznowiło wydanie „Ziemi”. Tak jak poprzednio piszą w niej wybitni uczeni i czołowi krajoznawcy Polski. Niemniejszą rolę odgrywają krajoznawczo-turystyczne periodyki PTTK wydawane w Gdańsku „Jantarowe szlaki”, w Warszawie „Barbakan”, w Sieradzu „Na sieradzkich szlakach”, w Suwałkach „Jaćwież”, w Łodzi „Wędrownik” oraz pisma górskie o dużym ładunku treści krajoznawczych „Na Szlaku” wydawane we Wrocławiu oraz „Gazeta Górská” wydawana w Krakowie przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej.

Wydawnictwo PTTK „Kraj” w 1998 r. wydało 18 pozycji o łącznym nakładzie 120 tysięcy egzemplarzy, a na VII Ogólnopolskim Przeglądzie Książki, którego PTTK jest inicjatorem i współorganizatorem, otrzymało nagrodę za bibliografię „Ziemi” z lat 1910 – 1950.

W krajoznawczym programie PTTK znaczącą pozycję zajmuje kształtowanie społecznej opieki nad zabytkami. PTTK prowadzi obecnie 15 swoich regionalnych muzeów, w których zgromadzone jest około 50 000 eksponatów głównie z dziedziny historii, etnografii, archeologii i sztuki. Zbiory te jako całość stanowią bezcenną wartość dla regionów. Zgodnie z obowiązującymi przepisami Towarzystwo odpowiada za społeczny ruch opiekunów zabytków, skupia ich, szkoli, umożliwia doskonalenie umiejętności. Z myślą o nich wydano w 1997 r. i w 1998 r. (przygotowywany jest rocznik 1999) obszerne specjalistyczno-metodyczne zeszyty „Społeczna Opieka nad Zabytkami”, a także *Vademecum Młodzieżowego Opiekuna Zabytków*. Niezwykle efektywna i cenna jest działalność skupionych w PTTK społecznych opiekunów zabytków w sferze ochrony zabytków architektury obronnej, cmentarzy wojennych, zbiorów związanych z tradycją ludową oraz ochroną zabytków na terenach górskich.

W Łodzi od dziesięciu lat działa Centrum Fotografii Krajoznawczej PTTK, które upowszechnia dokumentacyjną rolę tej fotografii, pozyskuje materiały, gromadzi, chroni i udostępnia prace fotograficzne związane z turystyką i krajoznawstwem. Obecnie gromadzi prace do albumu *Piękno Polski*, który ma być wydany z okazji 50-lecia PTTK.

W dziedzinie ochrony przyrody coraz popularniejsze staje się zdobywanie odznaki „Turysta Przyrodnik”, którą w 1998 r. zdobyło 1716 osób. PTTK dalej aktywnie uczestniczy w realizacji programu „Zielone Płuca Polski” oraz w ogólnopolskich przedsięwzięciach edukacyjnych w sferze ekologii.

Obecnie w Towarzystwie trwają przygotowania do kolejnego Kongresu Krajoznawstwa Polskiego. Odbędzie się on we wrześniu 2000 r. w Gnieźnie pod hasłem „Krajoznawstwo źródłem tożsamości narodowej”. Odbyło się już

kilkanaście sejmików poprzedzających Kongres (a ponieważ prezentowane są w innej części ZIEMI nie przedstawiam ich w swoim materiale).

Szczególną rolę w życiu Towarzystwa oraz w edukacji społeczeństwa odgrywają Centralna Biblioteka PTTK im. K. Kuwiecia w Warszawie, która gromadząc ponad 64 tys. jednostek obsługuje co miesiąc setki osób, i Centralna Biblioteka Górską PTTK w Krakowie ze zbiorami zawierającymi ponad 25 tys. jednostek i udostępniająca je setkom zainteresowanym. Obie biblioteki służąc studentom są ważnymi ośrodkami edukacji i wspomagają merytorycznie sieć szkolnictwa wyższego w sferze turystyki.

WSPÓŁTWORZENIE INFRASTRUKTURY DLA ROZWIJANIA TURYSTYKI W POLSCE

Szlaki turystyczne wyznacza w Polsce, znakuje, konserwuje Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Jest to piękna kontynuacja działalności Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Pierwsze bowiem szlaki turystyczne były budowane i wyznaczane w górach. Warto też przypomnieć za Członkiem Honorowym PTTK, a byłym wiceprezesem ZG PTT Władysław Krygowskim (autorem *Dziejów Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego*), że: w 1886 r. zbudowano w Tatrach ścieżkę od Wielkiego Stawu do podnóża Siklawy; w 1903 r. z zamysłem budowy Orlej Perci wystąpił Franciszek Henryk Nowicki, do jej realizacji zaś przystąpił ks. Walenty Gadowski; w 1887 r. Walery Eljasz wyznakował cynobrową farbą przejście do Morskiego Oka przez Psią Trawkę i Polanę Waksmundzką. Takie były początki.

W 1998 r. przez najatrakcyjniejsze tereny Polski przebiegało 46 668 km szlaków, w tym 33 070 km szlaków pieszych nizinnych, 10 578 km szlaków górskich, 2 221 km szlaków rowerowych, 423 km szlaków narciarskich oraz 375 km innych, między innymi jeździeckich oraz szlaków wodnych Brdy i Wdy. Tylko w minionym roku, korzystając ze środków UKFiT, oznakowano i odnowiono 3 488 km szlaków górskich stawiając m.in.: 1 487 drogowskazów, 72 tablice informacyjne, 114 tabliczek, 111 słupów, 122 rogacze oraz 548 tyczek. Na nizinach wyznakowano 347 km nowych szlaków, skasowano 351 km i odnowiono 7 848 km, stawiając również 1 808 drogowskazów, 209 tablic informacyjnych, 566 słupów, 43 rogacze, 17 tabliczek i 4 tyczki.

PTTK ma własną, kilka razy nowelizowaną, „Instrukcję znakowanych szlaków turystycznych”, prowadzi dokumentację szlaków oraz kształci znakarzy, to jest członków PTTK bezpośrednio zajmujących się znakowaniem i konserwacją szlaku.

Do najbardziej znanych krajowych szlaków turystycznych należą w górach: Główny Szlak Beskidzki wiodący od Ustronia w Beskidzie Śląskim do Rozsypańca w Bieszczadach oraz prowadzący przez 349 km Główny Szlak Sudecki im. dra Mieczysława Orłowicza wiodący od Świeradowa Zdroju do Paczkowa. Na wyżynach niezwykle popularny jest Szlak Orlich Gniazd wiodący od Olsztyna koło Częstochowy do Ojcowa, a także szlaki na Roztoczu. Na nizinach zaś popularne są: Szlak Kopernikowski, Tatarski na Podlasiu, Złamanych Semaforów

w Mazurach Garbaty, Kaszubski oraz szlaki w obrębie nizinnych parków narodowych.

Przez Polskę prowadzą dalekobieżne transeuropejskie szlaki piesze (E) i rowerowe (R), nad którymi merytoryczną opiekę sprawuje PTTK:

E-3 (Atlantyk – Morze Czarne) – od Jakuszyc przez Góry Izerskie, Góry Kaczawskie, Rudawy Janowickie, Góry Kamienne, Góry Wałbrzyskie, Góry Sowie, Śnieżnik aż do Boboszowa (łączna długość polskiego odcinka 291 km).

E-8 (Morze Północne – Karpaty) – biegnący między innymi przez Przełęcz Dukielską, Beskid Niski i Bieszczady (157 km).

E-9 (Atlantyk – Warmia) – wzdłuż naszego Wybrzeża, m.in. przez Świnoujście, Kołobrzeg, Ustkę, Łebę, Hel, Gdańsk, Krynicy Morską, Elbląg, Frombork aż do Braniewa (długość polskiego odcinka 542 km, przewiduje się jego przedłużenie na tereny b. ZSRR).

E-11 (Morze Północne – Mazury) – od Słubic przez Poznań, Gniezno, Biskupin, Toruń Brodnicę, Iławę, Grunwald, Olsztyn, Lidzbark Warmiński, Kętrzyn, Mikołajki, Elk, Augustów, Sejny do Ogrodnik (łączna długość polskiego odcinka 950 km, w przyszłości planowane jest przedłużenie na tereny b. ZSRR).

I-23 Międzynarodowy Szlak Pielgrzymkowy – Częstochowa–Maria Zell (Austria) – prowadzony w ramach Alliance Internationale de Tourisme: Częstochowa, Olsztyn, Mirów, Pilica, Pieskowa Skała, Ojców, Alwernia, Kalwaria Zebrzydowska, Jordanów, Rabka, Turbacz, Łysa n. Dunajcem (długość polskiego odcinka 354 km).

R-1 – Na terenie Polski Euro-Route R-1 ma łączną długość 675 km. Rozpoczyna się na granicy polsko-niemieckiej w Kostrzynie n. Odrą, kończy na przejściu granicznym z Rosją w Gronowie-Mamonowie. Prowadzi skrajem wszystkich pojeziernych mezoregionów fizyczno-geograficznych: Pojezierza Wielkopolskiego (od Kętrzyna do Krzyża), Pojezierza Pomorskiego (od przejścia przez Wisłę między Przechowem a Chełmnem) oraz Pojezierza Mazurskiego (od Elbląga). Jedynie ostatni kilkudziesięciokilometrowy odcinek (do granicy z Rosją), znajdujący się już w strefie nadmorskiej, należy do Niziny Staropruskiej.

Baza turystyczna. W tej sferze PTTK również kontynuuje tradycje PTT. Pierwsze schronisko Polskie Towarzystwo Tatrzańskie zbudowało już w 1874 r. Małeńkie schronisko nad Morskim Okiem nazwano im. Stanisława Staszica. W 1876 r. powstało schronisko w Roztoce imienia Wicentego Pola i ono, aczkolwiek rozbudowane, jest obecnie najstarszym polskim schroniskiem. Najwyżej natomiast położone jest Schronisko PTTK w Dolinie Pięciu Stawów (1668 m n.p.m.).

Obecnie, obok kilkudziesięciu obiektów będących własnością oddziałów PTTK, Towarzystwo jako całość dysponuje jeszcze 210 obiektami turystycznymi. Składa się na to 60 domów turysty i domów wycieczkowych, 77 schronisk górskich, 35 stanic i ośrodków turystyki wodnej, 33 ośrodki turystyczne oraz campingowe, 5 zajazdów itd. Ogółem obiekty te dysponują ponad 20000 miejsc

noclegowych. W sferze żywienia turystów 208 zakładów i punktów gastronomicznych będących w gestii PTTK dysponuje ponad 12 000 miejsc konsumenckich.

Szczególną rolę w życiu PTTK odgrywają obiekty turystyki kwalifikowanej. Zarząd Główny PTTK ujmuje je na specjalnej liście, która między innymi publikowana jest w „Informatorze Karty Rabatowej”. Obecnie znajdują się na niej 103 obiekty, które obowiązuje specjalny regulamin. Przewiduje on m.in., że (...) *schroniska są obowiązane udzielić schronienia i noclegu turystyce, który nie ma możliwości bezpiecznego dotarcia do innego schroniska, stacji kolejowej, miejscowości, a także, że względu na zjawiska atmosferyczne itp., nawet jeśli wszystkie miejsca noclegowe są zajęte (...)*. Schroniskami są: schroniska górskie, stacje wodne oraz Dom Wycieczkowy Święta Katarzyna w Górach Świętokrzyskich, Dom Wycieczkowy Piławki i Ośrodek Turystyki Wodnej „Iława”.

Poza obiektami stałymi PTTK prowadzi, a ściślej rzecz biorąc prowadzi oddziały akademickie PTTK, 20 baz namiotowych. Udzieliły one w 1998 r. 14 000 noclegów.

W KRĘGU SPRAW GOSPODARCZYCH

Z uwagi na swój potencjał kadrowy, wypracowywane przez lata rozwiązania, bazę noclegową i gastronomiczną, PTTK jest także znaczącym ogniwem polskiej gospodarki turystycznej. W odróżnieniu od innych podmiotów, z racji charakteru Towarzystwa, bardziej łączy swoje poczynania gospodarcze z programem PTTK. Struktura bazy i charakter ofert sprzyja z kolei funkcjonowaniu gospodarki PTTK jako sieci. Zmiany, które zachodzą w polskiej gospodarce turystycznej korzystnie wpływają na wyspecjalizowanie się wielu jednostek. Te stanowią z kolei podstawę wspólnych działań promujących, głównie na międzynarodowych i krajowych targach turystycznych.

Przemiany polityczne i społeczno-gospodarcze w Polsce zaowocowały w PTTK zmianami w samej gospodarce Towarzystwa. Przyznanie przez Zjazd PTTK osobowości prawnej oddziałom spowodowało, że w PTTK integrują się dwa duże pionierzy działalności gospodarczej: – pion gospodarki oddziałów i nadzorowany przez specjalnie powołany Zarząd Majątkiem PTTK – pion gospodarki wspólnym majątkiem Towarzystwa.

Celem ochrony przed możliwą w warunkach gospodarki rynkowej utratą, szczególnie cennej ze względu na cele programowe, części majątku, stworzono dla obiektów turystyki kwalifikowanej status specjalny, wpisując je na listę specjalną ustaloną przez ZG PTTK.

Ponieważ w gospodarce łatwiej i lepiej mogą funkcjonować mniejsze i bardziej efektywne jednostki gospodarki, PTTK zdecydowało się na powołanie spółek prawa handlowego. Przekazano im środki, pewną liczbę obiektów w aporcje, natomiast całą bazę służącą turystyce, a więc głównie schroniska górskie i stacje wodne, oddano w zarząd lub dzierżawę. Była to konsekwencja owego ich specjalnego statusu oraz chęć zabezpieczenia ich dalej jako stałej części majątku

Towarzystwa jako całości. Właśnie nad tymi obiektami, ich stanem technicznym i prawnym, ekonomiką powołanych przez PTTK spółek oraz nad udziałami Towarzystwa w innych spółkach czuwa Zarząd Majątkiem PTTK. Takie rozwiązanie sprzyja efektywności gospodarowania.

Z uwagi na to, że baza PTTK jest nie tylko ogólnodostępna, ale również służąca w sferze gastronomicznej i sanitarnej obsłudze wędrujących turystów (także nie nocujących w obiektach PTTK) Towarzystwo za własne środki oraz we współdziałaniu z Urzędem Kultury Fizycznej i Turystyki za jego środki oraz za środki Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska, a także innych podmiotów prowadzi od kilku lat program poprawy stanu bazy sanitarnej oraz zmniejszenia uciążliwości bazy PTTK dla środowiska przyrodniczego. Ma to szczególne znaczenie dla obszarów chronionych, w których obrębie albo sąsiedztwie których znajdują się obiekty Towarzystwa.

W odniesieniu do gospodarki wspólnym majątkiem Towarzystwa oraz do gospodarki oddziałów prowadzi się wspólne poczynania służące głównie promocji turystyki aktywnej, organizuje wewnętrzne szkolenia, giełdy oraz wspólne prezentacje w targach turystycznych.

Konkludując, gospodarka PTTK, służąca realizacji celów programowych Towarzystwa i pozyskiwania dla nich środków, systematycznie zwiększa swoją efektywność. Zawdzięcza to oddanej Towarzystwu kadrze jednostek gospodarczych oraz przyjętym rozwiązaniom i instrumentom ekonomicznym.

W kierunku młodzieży

W roku 1999 obchodzimy 80. rocznicę działalności szkolnego ruchu turystyczno-krajoznawczego zapoczątkowanego w Krakowie przez oddział PTK a konkretnie przez Leopolda Węgrzynowicza (z inicjatywy Ludwika Sawickiego), a rozwijanego przez Komisję Kół Krajoznawczych Młodzieży Szkolnej Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Do tych właśnie tradycji nawiązuje PTTK, czego przykładem jest między innymi Konkurs „Poznajemy Ojcowiznę” i uchwalona w 1994 r. odznaka „Orlego Lotu” dla młodzieżowych liderów turystyki.

Na 89 919 członków PTTK młodzież szkolna stanowi prawie 30%, a dokładnie 26 257 osób. Należy jednak sądzić, że wśród 29 019 osób, których statystyka ujmuje w pozycji „członkowie kół terenowych” znaczna część to młodzież szkolna, która wraz ze swymi rodzicami działa w tych kołach.

Należy więc szacować, że ludzie młodzi (do 21 roku życia) stanowią połowę członków Towarzystwa (ok. 45 tys. osób).

Potwierdzają te dane informacje o młodzieży uczestniczącej w imprezach turystyki kwalifikowanej. Na ogólną liczbę uczestników w imprezach turystyki kwalifikowanej 674 919 osób aż 61 % to młodzież szkolna.

W swoistym rankingu uczestnictwa młodzieży w imprezach turystyki kwalifikowanej według danych statystycznych za 1998 r. przodują dyscypliny przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2

Młodzieżowe imprezy turystyki kwalifikowanej

Rodzaj dyscypliny	Liczba uczestników
piesza	197 493
górska	92 495
na orientację	29 799
kolarska	26 874
narciarska	7 509
kajakowa	6 276
żeglarska	4 595

Stosunkowo duży jest udział młodzieży szkolnej w „dyscyplinach ryzyka”, wymagających dużego specjalistycznego przygotowania. Przykładowo w imprezach pletwonurków brało udział w roku ubiegłym aż 2 668 osób, a w speleologicznych 1 479 osób.

Należy też zwrócić uwagę, że wśród młodzieży szkolnej niezwykle popularne są imprezy wielodyscyplinowe. Według danych statystycznych w pozycji „inne imprezy turystyki kwalifikowanej” odnotowano udział aż 54 627 uczestników z grona młodzieży szkolnej. Sądzić można, że gros z tych imprez to wielodyscyplinowe. Bezdyskusyjne jest to, że młodzież szkolna stanowi zdecydowaną większość osób zdobywających odznaki turystyki kwalifikowanej. W ramach tzw. turystyki powszechnej w PTTK odnotowano 13 945 wycieczek organizowanych przez koła, kluby, oddziały i ich komisje oraz BORT dla członków PTTK z udziałem 446 106 uczestników. Potężna grupa uczestników tych imprez to młodzież szkolna.

Statystyka nie ułatwia bardziej precyzyjnego określenia zainteresowań krajoznawczych młodzieży. Wiadomo, że w 1998 r. zdobyto 2 034 młodzieżowych Odznak Krajoznawczych (zdobywają ją w zasadzie uczniowie do VII klasy) oraz to, że znaczącą część odznak regionalnych zdobywanych corocznie zdobywa właśnie młodzież szkolna.

W sferze organizacyjnej PTTK młodzież szkolna skupiona jest w kołach i klubach PTTK, których w szkołach w 1998 r. było 1 179. Odpowiada to mniej więcej liczbie aktualnych opiekunów SKKT – PTTK. Oddziałów szkolnych PTTK jest 3, a działają one w Krakowie, Człuchowie i Starachowicach.

Ustanowioną przez ZG PTTK w 1994 r. Odznaką „Orlego Lotu” dla osób do 21 roku życia, których dokonania krajoznawczo-turystyczne uzasadniają jej przyznanie, otrzymało dotychczas 638 osób.

Na tle młodzieżowej statystyki w PTTK pojawia się kilka spostrzeżeń. Należy sądzić, że zdecydowanie zwiększa się zainteresowanie młodzieży bardziej

wymagającą turystyką kwalifikowaną, w tym szczególnie jej bardzo wyspecjalizowanymi gałęziami. PTTK jest postrzegane przez młodzież jako organizacja właśnie takich turystów. Trudno natomiast w świetle danych statystycznych jednoznacznie określić zainteresowania krajoznawcze młodzieży. Doświadczenia organizacji Młodzieżowych Szkół Turystyki oraz kontakty z młodzieżą pozwalają sądzić, że młodzież szkolna jest zainteresowana coraz bardziej wyspecjalizowanymi gałęziami krajoznawstwa oraz krajoznawstwem regionalnym związanym głównie z terenem rodzinnym.

Nie rozwiązany jest ciągle problem tzw. ciągu organizacyjnego młodych w PTTK. **Młodzieżowe Szkoły Turystyki (MST)**, w czasie których młodzież zdobywa uprawnienia organizatora turystyki, tylko częściowo rozwiązują ten problem. Młodzieżowe Szkoły Turystyki PTTK powstałe w 1984 r. służą szkoleniu kadry młodzieżowych organizatorów turystyki. Programy MST obejmują zawsze szkolenie organizatorów turystyki i poznanie regionu obozu. Ważne jest to, że ich programy obejmują praktyczną naukę organizacji imprez turystyki kwalifikowanej, kształtowanie umiejętności życia i współdziałania w grupie, gospodarckę powierzonym majątkiem i sprzętem turystycznym oraz realizację specjalistycznych programów. Wszystko to pozwala młodzieży na dobre wejście do dojrzałego życia turystycznego. W skali ogólnopolskiej w ramach MST organizowano obozy (wędrowne i stacjonarno-wypadowe) piesze, górskie, rowerowe, kajakowe, fotograficzne, krajoznawcze, przyrodnicze, ekologiczne, etnograficzne, archeologiczne, swobodnego nurkowania, żeglarskie, nauki jazdy konnej, warsztaty krasomówcze, warsztaty piosenki turystycznej, opieki nad zabytkami. Co roku w MST uczestniczy ponad 3 000 młodych ludzi. W 1998 r. wakacyjne obozy w ramach MST organizowane były przez kilkanaście oddziałów PTTK oraz Regionalną Fundację Turystyki i Krajoznawstwa PTTK w Katowicach, a także Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie. Tradycyjnie już ogólnopolskie MST przygotowują i prowadzą oddziały: Regionalny „Szlak Brdy” w Bydgoszczy, Oddział Świętokrzyski w Kielcach, Oddział w Koninie, Oddział w Koszalinie, Oddział w Świdwinie, Oddział w Łomży, Oddział w Lublinie, Oddział im. M. Rawity Wiatowskiego w Piotrkowie Trybunalskim, Oddział Miejski w Toruniu, Oddział Miejski we Wrocławiu, Oddział „Mazowsze” w Warszawie, Oddział PTTK w Żyrardowie i Oddział PTTK we Włocławku.

Oddział PTTK w Piotrkowie Trybunalskim, który za organizację MST „Ekoturystyka '95” otrzymał prestiżową nagrodę UKFiT – Przebiśnięg '95, corocznie organizuje wrześnieowo-październikowe spotkania uczestników letnich MST. Uczestniczą w nich setki absolwentów MST. Młodzieżowe Szkoły Turystyki są dofinansowywane ze środków UKFiT oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Ważną rolę w kształtowaniu przez PTTK zainteresowań turystyczno-krajoznawczych młodzieży odgrywają prowadzone w skali ogólnopolskiej imprezy jak: Ogólnopolski Młodzieżowy Turniej Turystyczno-Krajoznawczy, konkursy „Poznajemy Ojcowiznę”, Konkursy Krasomówcze.

Tabela 3

Finały Ogólnopolskiego Młodzieżowego Turnieju Turystyczno-Krajoznawczego

Rok/ Miejsce	Organizator	Liczba drużyn ze szkół podstaw.	Zwycięzca	Liczba drużyn ze szkół ponadpodst.	Zwycięzca
1997 Nowy Sącz	Oddział PTTK „Beskid” w Nowym Sączu	38	Drużyna z SP nr 3 w Chelmie	39	Drużyna z Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Radzynie Podlaskim
1998 Szczecin	Oddział PTTK w Szczecinie	37	Drużyna z SP nr 37 w Białymstoku	39	Drużyna Klubu Tury- stycznego „Młodzik” w Chelmie
1999 Załęcze Wielkie	Oddział PTTK w Zduńskiej Woli	16*	Drużyna z SP nr 3 z Mińska Mazowieckiego	15*	o3 ŚDHS z Ostrowca Świętokrzyskiego

* Finał roku 1999 był rozgrywany według nowego układu województw.

Ogólnopolski Młodzieżowy Turniej Turystyczno-Krajoznawczy (OMTTK) organizowany jest od 27 lat. Turniej polega na konkursowym sprawdzianie umiejętności z zakresu imprez na orientację, samarytanki, rowerowego toru przeszkód, naprawy roweru, stawiania namiotów oraz wiedzy krajoznawczej i topograficznej. Ważnym elementem konkursowej części Turnieju jest ocena zdobycia odznak turystycznych i krajoznawczych. Do roku bieżącego turniej prowadzony był w kategoriach szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Finały centralne poprzedzają eliminacje szkolne, oddziałowe i wojewódzkie. Organizatorami ostatnich centralnych finałów były oddziały PTTK w Szczecinie (1998 r.) i Oddział w Zduńskiej Woli (1999 r.).

Ogólnopolski Młodzieżowy Konkurs Krajoznawczy „Poznajemy Ojcowiznę” prowadzony jest od siedmiu lat przez Radę ds. Młodzieży Szkolnej ZG PTTK wspólnie z redakcją miesięcznika krajoznawczo-turystycznego „Poznaj swój kraj”. W ostatnich latach w Konkursie corocznie uczestniczyło 5–6 tys. młodych ludzi przygotowując indywidualnie lub w zespole specjalne opracowania krajoznawcze. Zgodnie z regulaminem opracowania dotyczą następującej tematyki:

1. Nasza szkoła i drogi rozwoju SKKT-PTTK w mojej szkole.
2. Mój dom rodzinny, moja miejscowość, położenie, krajobraz, stan środowiska.
3. Historia mojej Ojcowizny, obiekty zabytkowe.
4. Zasłużeni ludzie mojej miejscowości.
5. Moje najciekawsze ścieżki krajoznawcze.

Wyniki centralnego finałów konkursu za ostatnie 3 lata prezentuje tabela 4.

Tabela 4

Rok/ organizator	Grand Prix w kategorii szkół podstawowych	Za pracę	Grand Prix w kategorii szkół ponadpodstawowych	Za pracę
1997 Oddział PTTK w Żyrardowie	Zespół uczniów z SP w Chmielowie	<i>Chmielęńska dynastia – 100 lat ceramiki Neclów w Chmielnie</i>	Katarzyna Knapska SKKT-PTTK „Wędrusie” Żyrardów	<i>Moja Ojcowizna, Moja Ojczyzna, moje miejsce w Europie</i>
1998 Oddział PTTK w Biłgoraju	Zespół uczniów z SP nr 4 w Biłgoraju	<i>Dole i niedole biłgorajskich sitarzy</i>	Maciej Gorzowski LO w Skierniewicach	<i>Moja Ojcowizna w fotografii i malarstwie Chelmońskiego</i>
1999 Oddział Miejski w Toruniu	Anna Agnieszka Ćmoch z SP w Transborze (woj. mazowiec.)	<i>Transbór – Moja najmiłsza Ojcowizna</i>	Ludwik Olejniczak z XXV LO w Poznaniu	<i>Dzieje pierwszego na ziemiach polskich pomnika Juliusza Słowackiego</i>

Grupa laureatów wraz z opiekunkami Ogólnopolskiego Konkursu Krajoznawczego „Poznajemy Ojcowiznę”, Poznań 1996 r. Fot. A. Gordon

W konkursie przodują takie środowiska jak: poznańskie, wrocławskie, chojnickie, szczecińskie, zamojskie (biłgorajskie), oświęcimskie.

Konkursy Krasomówcze. Z inicjatywy Oddziału PTTK w Golubiu-Dobrzyniu od prawie ćwierćwiecza organizowany jest konkurs krasomówczy dla młodzieży szkół ponadpodstawowych. Od kilku lat w konkursie tym uczestniczą również uczniowie szkół z Litwy i Białorusi. Spotkanie finałowe w zamku w Golubiu-Dobrzyniu poprzedzają eliminacje szkolne i wojewódzkie. W ostatnich latach zwycięzcami centralnego finału konkursu zostali: w 1997 r. – Ewa Pryczek z Wolborza, w 1998 r. – Krzysztof Scheller z Przemyśla, a w 1999 r. – Olga Generałowa z Wilna.

Od roku 1984 organizowane są przez oddział PTTK w Legnicy Ogólnopolskie Konkursy Krasomówcze dla Młodzieży Szkół Podstawowych. W ostatnich latach zwycięzcami konkursu zostali: w 1997 r. – Marcin Śniady z Warszawy, w 1998 r. – Magdalena Wróblewska z Torunia, a w 1999 r. – Katarzyna Konieczna z Tomaszowa Mazowieckiego (od tego też roku jest to Ogólnopolski Konkurs Krasomówczy Dzieci i Młodzieży Szkół Podstawowych i Gimnazjów).

Turnieje wychowanków Domów Dziecka. Od ponad dwudziestu lat Oddział PTTK w Lesznie organizuje Turnieje Turystyczno-Krajoznawcze Domów Dziecka.

Inne imprezy. Wśród tysięcy imprez turystyki kwalifikowanej adresowanych do młodzieży szkolnej szczególną rolę odgrywa Ogólnopolski Rajd Młodzieży „Palmiry” organizowany od 25 lat przez oddział PTTK Warszawa-Żoliborz, w którym na trasach od jednodniowej do pięciodniowych bierze udział kilka tysięcy osób. Coraz bardziej rozwija się Ogólnopolski Rajd Licealistów organizowany od 7 lat przez Miejski Oddział PTTK im. Mariana Sydowa w Toruniu.

W pracy z młodzieżą ogromną rolę odgrywają opiekunowie SKKT-PTTK prawdziwi Nauczyciele Kraju Ojczystego, których ponad 1500 działa w PTTK.

Kształtowanie się zainteresowań krajoznawczych młodzieży. Konkurs „Poznajemy Ojcowiznę”, spotkania na ogólnopolskich finałach konkursów krasomówczych młodzieży czy finałach wojewódzkich i ogólnopolskim OMTTK, a także spotkania z młodzieżą na turystycznych imprezach pozwalają – w moim przekonaniu – na przedstawienie dalszego kształtowania się zainteresowań młodzieży.

Generalnie dotyczą one kilku spraw:

- po pierwsze – zwiększaniu się zainteresowania własną tożsamością, a więc historią rodziny, rodzinnej lub ukochanej miejscowości albo fascynującego obszaru,
- po drugie – zarysowania się w sposób zdecydowany zainteresowania i to niezwykle głębokiego wybranymi dziedzinami oraz zdobywania dzięki temu dużej wiedzy krajoznawczej,
- po trzecie – poszukiwania określenia poprzez krajoznawstwo miejsca Polski we współczesnej Europie,
- po czwarte – odkrywanie w regionie postaci ludzi, których życie, osiągnięcia i walka stają się źródłem budowania własnej postawy młodych, a owe

odkrywanie historii ludzi w terenie podstawą zdobywania warsztatu krajoznawczego,

- po piąte – tworzeniu się widocznych sfer krajoznawstwa wśród uprawiających wybrane dziedziny turystyki kwalifikowanej.

Program obchodów

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze będzie obchodzić swój jubileusz przede wszystkim setkami przedsięwzięć programowych: rajdów, zlotów, spływów, sympozjów i sesji. Najpełniej pragnie zaznaczyć swoją obecność, jako Towarzystwo o głębokiej tradycji, atrakcyjne dla swoich członków i pożyteczne dla Ojczyzny. Stąd też obchody trwającego kilka miesięcy jubileuszu rozpoczną się w maju 2000 r. pod murami zamku w Ogrodzieńcu. Gospodarzami tego spotkania turystów z całej Polski, będą oddziały PTTK województwa śląskiego oraz inicjator – Oddział Miejski PTTK w Lublinie.

Z okazji jubileuszu przewiduje się wręczenie specjalnych medali honorowych oraz wręczenie po raz pierwszy nowej odznaki „50 lat w PTTK”. W Towarzystwie pamięta się również o tych, z którymi byliśmy na wspólnych szlakach, a którzy z różnych powodów odeszli od PTTK. Trwa wielka akcja powrotu do Towarzystwa tych, którzy kiedyś uczestniczyli w jego życiu. ZG PTTK liczy, że jubileusz będzie sprzyjał takim poczynaniom.

Osobną sprawą jest kwestia zachowania pamięci o wspólnie przeżytej drodze. Z inicjatywy Komisji Historii i Tradycji Zarząd Główny PTTK ogłosił konkurs kronik jednostek Towarzystwa. Ogłosił też konkurs „Moje PTTK” licząc, że z niego wyłoni się obraz kształtowania się PTTK, postaw i emocji – wszystko tak jak zostało zapamiętane przez ludzi mocno identyfikujących się z Towarzystwem.

Przygotowywane są wydawnictwa ukazujące „wczoraj, dziś i jutro PTTK”, albumy fotograficzne oraz prezentacje najbardziej zasłużonych działaczy Towarzystwa.

Kluczem obchodów, tych ogólnopolskich i tych oddziałowych, jest tworzenie ciągłości merytorycznej w stosunku do dorobku PTT, PTK oraz samego PTTK, wzbogacenie Towarzystwa o nowe cenne inicjatywy oraz związanie z sobą następnych pokoleń w tej swoistej sztafecie ruchu krajoznawczo-turystycznego. Jeśli chodzi o formę będą to głównie spotkania bez sztucznej pompy, bardziej rodzinne. Będą to bowiem spotkania turystycznej rodziny, która owocnie powiązała w jedno swoje turystyczne pasje i miłość do Polski.